

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Βρυξέλλες, 14.3.2005
COM(2005) 82 τελικό

ΠΡΑΣΙΝΟ ΒΙΒΛΙΟ

σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο και τη διεθνή δικαιοδοσία σε υποθέσεις διαζυγίου

(υποβληθέν από την Επιτροπή)

{SEC(2005) 331}

ΠΡΑΣΙΝΟ ΒΙΒΛΙΟ

σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο και τη διεθνή δικαιοδοσία σε υποθέσεις διαζυγίου

Στόχος της παρούσας Πράσινης Βίβλου είναι η έναρξη μιας ευρείας διαβούλευσης των ενδιαφερομένων μερών σχετικά με ορισμένα θέματα εφαρμοστέου δικαίου και διεθνούς δικαιοδοσίας σε υποθέσεις διαζυγίου. Η Πράσινη Βίβλος περιγράφει τα προβλήματα που ενδέχεται να προκύψουν με βάση την ισχύουσα κατάσταση και προτείνει ορισμένες λύσεις. Το συνημμένο έγγραφο εργασίας της Επιτροπής παρέχει πληροφορίες σχετικά με τους ουσιαστικούς και δικονομικούς κανόνες καθώς και τους κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου που ισχύουν στα κράτη μέλη σε υποθέσεις διαζυγίου.

Η Επιτροπή καλεί τους ενδιαφερομένους να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους πριν από τις 30 Σεπτεμβρίου 2005 στην ακόλουθη διεύθυνση:

European Commission
Directorate-General for Justice, Freedom and Security
Unit C1 – Civil Justice
B - 1049 Brussels
Φαξ: +32-2/299 64 57
E-mail: jls-coop-jud-civil@cec.eu.int

Οι ενδιαφερόμενοι οι οποίοι δεν επιθυμούν να δημοσιευθούν οι παρατηρήσεις τους στον δικτυακό τόπο της Επιτροπής παρακαλούνται να το αναφέρουν ρητά.

Η Επιτροπή προτίθεται να οργανώσει δημόσια ακρόαση σχετικά με το θέμα αυτό, στην οποία θα κληθούν να παραστούν όλοι οι ενδιαφερόμενοι που θα απαντήσουν στην παρούσα Πράσινη Βίβλο.

1. ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Επί του παρόντος δεν υπάρχουν κοινοτικές διατάξεις σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο σε υποθέσεις διαζυγίου. Ο κανονισμός του Συμβουλίου (ΕΚ) αριθ. 1347/2000¹ (“Κανονισμός Βρυξέλλες ΙΙ”) περιλαμβάνει κανόνες σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές, αλλά δεν περιλαμβάνει κανόνες σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο. Η έναρξη ισχύος του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2201/2003² (“νέος κανονισμός Βρυξέλλες ΙΙ”), που αντικαθιστά τον κανονισμό Βρυξέλλες ΙΙ από την 1^η Μαρτίου 2005, δεν επιφέρει καμία αλλαγή σχετικά, εφόσον επαναλαμβάνει τους κανόνες που διέπουν τις γαμικές διαφορές του κανονισμού Βρυξέλλες ΙΙ, σχεδόν αμετάβλητους.

¹ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1347/2000 του Συμβουλίου, της 29^{ης} Μαΐου 2000, περί της διεθνούς δικαιοδοσίας, αναγνώρισης και εκτέλεσης αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας έναντι των κοινών τέκνων των συζύγων, ΕΕ L160, της 30.06.2000, σ. 19.

² Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 2201/2003 του Συμβουλίου, της 27^{ης} Νοεμβρίου 2003, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας ο οποίος καταργεί τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1347/2000, ΕΕ L 338 της 23.12.2003, σ.1.

Το 1998, Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βιέννης τόνισε ότι στόχος του ενιαίου δικαστικού χώρου είναι η διευκόλυνση της ζωής των πολιτών, ιδίως σε θέματα που επηρεάζουν την καθημερινή ζωή των πολιτών, όπως το διαζύγιο³. Το Νοέμβριο του 2004, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Χάγης κάλεσε την Επιτροπή να υποβάλει μία Πράσινη Βίβλο σχετικά με τους κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου σε υποθέσεις διαζυγίου («Ρώμη III») εντός του 2005⁴.

Η αυξανόμενη κινητικότητα των πολιτών εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των «διεθνών» γάμων, όπου οι σύζυγοι έχουν διαφορετικές ιθαγένειες ή ζουν σε διαφορετικά κράτη μέλη ή ζουν σε ένα κράτος μέλος του οποίου δεν είναι υπήκοοι. Ο στόχος των κανόνων περί του εφαρμοστέου δικαίου, που συχνά αναφέρονται ως "κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου" είναι να καθοριστεί ποια από τις διάφορες νομοθεσίες θα τύχει εφαρμογής. Λόγω του μεγάλου αριθμού διαζυγίων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το εφαρμοστέο δίκαιο και η διεθνής δικαιοδοσία σε υποθέσεις διαζυγίου επηρεάζουν σημαντικό αριθμό πολιτών. Για παράδειγμα, σχεδόν 15% των διαζυγίων που εκδίδονται κάθε χρόνο στη Γερμανία (περίπου 30.000 ζευγάρια) αφορά ζευγάρια όπου οι σύζυγοι έχουν διαφορετική ιθαγένεια.⁵

2. ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΧΥΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Ένα «διεθνές» ζευγάρι που επιθυμεί να διαζευχθεί υπόκειται στους κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας που προβλέπονται στο νέο κανονισμό Βρυξέλλες II, ο οποίος επιτρέπει στους συζύγους να επιλέγουν διάφορα εναλλακτικά κριτήρια δωσιδικίας (βλ. σημείο 3.6 του συνημμένου εγγράφου εργασίας). Αφής στιγμής μια διαδικασία διαζυγίου φθάνει ενώπιον των δικαστηρίων ενός κράτους μέλους, το εφαρμοστέο δίκαιο καθορίζεται βάσει των εθνικών κανόνων ιδιωτικού διεθνούς δικαίου του εν λόγω κράτους. Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των εθνικών κανόνων ιδιωτικού διεθνούς δικαίου (βλ. σημείο 3.4 του συνημμένου εγγράφου εργασίας).

Ο συνδυασμός διαφόρων κανόνων ιδιωτικού διεθνούς δικαίου και των ισχυόντων κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας ενδέχεται να οδηγήσει σε προβλήματα στο πλαίσιο «διεθνών» διαζυγίων. Πέρα από την έλλειψη ασφάλειας δικαίου και ευελιξίας, η τρέχουσα κατάσταση ενδέχεται επίσης να οδηγήσει σε αποτελέσματα που δεν ανταποκρίνονται στη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των πολιτών. Εξάλλου, οι πολίτες της Κοινότητας που διαμένουν σε τρίτο κράτος ενδέχεται να αντιμετωπίσουν δυσχέρειες στην εξεύρεση αρμοδίου δικαστηρίου για την εκδίκαση του διαζυγίου τους και στην αναγνώριση απόφασης διαζυγίου που εκδόθηκε από δικαστήριο τρίτης χώρας, στα αντίστοιχα κράτη μέλη καταγωγής τους. Τέλος, με βάση την ισχύουσα κατάσταση, υπάρχει κίνδυνος «εσπευσμένης προσφυγής στο δικαστήριο».

2.1. Έλλειψη ασφάλειας δικαίου και αδυναμία πρόβλεψης του εφαρμοστέου δικαίου εκ μέρους των συζύγων

Λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορές αλλά και την πολυπλοκότητα των εθνικών κανόνων ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, σε θέματα διαζυγίου, συχνά είναι δύσκολο να προβλεφθεί ποιο εθνικό δίκαιο θα τύχει εφαρμογής σε μια συγκεκριμένη περίπτωση. Αυτό ισχύει ειδικότερα

³ ΕΕ C19, της 23.01.1999, σ. 1.

⁴ Το πρόγραμμα της Χάγης για την ενίσχυση της ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης στην Ευρωπαϊκή Ένωση που εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 4-5 Νοεμβρίου 2004.

⁵ Πηγή: Statistisches Bundesamt. Deutschland.

σε υποθέσεις οικογενειακού δικαίου όπου οι σύζυγοι δεν έχουν κοινή συνήθη διαμονή ή ιθαγένεια, αλλά μπορεί επίσης να προκύψει πρόβλημα όταν ζευγάρια της ίδιας ιθαγένειας χωρίζουν και μετακομίζουν σε διαφορετικά κράτη μέλη.

Παράδειγμα 1: Ζευγάρι Πορτογάλου-Ιταλίδας που ζουν σε διαφορετικά κράτη μέλη

Ένας Πορτογάλος και μία Ιταλίδα παντρεύτηκαν στην Ιταλία. Ο σύζυγος επιστρέφει αμέσως μετά το γάμο στην Πορτογαλία για επαγγελματικούς λόγους, ενώ η σύζυγος παραμένει στην Ιταλία. Μετά από δύο χρόνια, το ζευγάρι αποφασίζει να πάρει διαζύγιο. Το ζευγάρι μπορεί να υποβάλει αγωγή διαζυγίου είτε στην Ιταλία είτε στην Πορτογαλία με βάση το νέο κανονισμό Βρυξέλλες II. Τα δικαστήρια των κρατών αυτών εφαρμόζουν, κατ' αρχάς, το δίκαιο της κοινής ιθαγένειας των συζύγων. Στην παρούσα περίπτωση, όπου οι σύζυγοι έχουν διαφορετική ιθαγένεια, τα ιταλικά δικαστήρια θα εφαρμόσουν το δίκαιο του κράτους «που απετέλεσε την κύρια βάση του έγγαμου βίου». Αντίθετα, τα πορτογαλικά δικαστήρια θα εφαρμόσουν το δίκαιο της κοινής συνήθους διαμονής των συζύγων ή ελλείψει αυτού, το δίκαιο προς το οποίο οι σύζυγοι έχουν «στενότερο σύνδεσμο». Είναι δύσκολο για τους συζύγους να προβλέψουν ποιο θα είναι το εφαρμοστέο δίκαιο στην περίπτωση τους.

2.2. Ανεπαρκής ελευθερία των μερών

Οι εθνικοί κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου προβλέπουν καταρχήν μόνο μία λύση σε μια δεδομένη κατάσταση, π.χ. την εφαρμογή του δικαίου της ιθαγένειας των συζύγων ή του δικαίου του δικάζοντος δικαστηρίου (“lex fori”). Αυτό υπό ορισμένες συνθήκες ενδέχεται να μην είναι επαρκώς ευέλικτο. Για παράδειγμα, δεν επιτρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι οι πολίτες ενδεχομένως αισθάνονται στενά συνδεδεμένοι με ένα κράτος μέλος, παρότι δεν έχουν την ιθαγένεια του κράτους αυτού. Η εισαγωγή κάποιου βαθμού ελευθερίας που θα επιτρέπει στα μέρη να επιλέγουν το εφαρμοστέο δίκαιο θα μπορούσε να καταστήσει τους κανόνες πιο ευέλικτους και να ενισχύσει την ασφάλεια δικαίου και τη δυνατότητα πρόβλεψης του εφαρμοστέου δικαίου εκ μέρους των συζύγων.

Παράδειγμα 2: Ζευγάρι Ιταλών που ζει στη Γερμανία

Ένα ζευγάρι με ιταλική ιθαγένεια ζει στο Μόναχο για διάστημα είκοσι ετών και αισθάνεται απόλυτα ενταγμένο στη γερμανική κοινωνία. Όταν τα παιδιά έφυγαν από το σπίτι, το ζευγάρι αποφάσισε να ζητήσει διαζύγιο «κοινή συναινέσει». Θα ήθελαν να διαζευχθούν με βάση το γερμανικό δίκαιο, με το οποίο αισθάνονται στενότερα συνδεδεμένοι και το οποίο απαιτεί μόνο έναν χρόνο διακοπής της συμβίωσης στις περιπτώσεις διαζυγίου κοινή συναινέσει, σε σχέση με τα τρία χρόνια διακοπής της συμβίωσης που απαιτούνται με βάση το ιταλικό δίκαιο. Ο νέος κανονισμός Βρυξέλλες II επιτρέπει στους συζύγους να υποβάλουν αγωγή διαζυγίου είτε στη Γερμανία είτε στην Ιταλία. Πάντως, εφόσον τόσο οι γερμανικοί όσο και οι ιταλικοί κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, κατ' αρχάς, προβλέπουν σαν βάση δικαιοδοσίας την κοινή ιθαγένεια των συζύγων, τα δικαστήρια και των δύο χωρών θα εφαρμόσουν το ιταλικό δίκαιο περί διαζυγίου.

2.3. Κίνδυνος παραγωγής αποτελεσμάτων που δεν ανταποκρίνονται στη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των πολιτών

Οι πολίτες επωφελούνται όλο και περισσότερο από τα πλεονεκτήματα της εσωτερικής αγοράς, μετακινούμενοι προς άλλα κράτη μέλη για επαγγελματικούς λόγους. Είναι απίθανο να γνωρίζουν ότι οι όροι του διαζυγίου ενδέχεται να αλλάζουν ριζικά ως αποτέλεσμα της μετακίνησής τους. Αυτό ενδέχεται να συμβαίνει για παράδειγμα στην περίπτωση που σύζυγοι διαφορετικής ιθαγένειας μετακινούνται προς ένα κράτος μέλος του οποίου κανείς από τους δύο δεν είναι υπήκοος. Εφόσον ο νέος κανονισμός Βρυξέλλες II δεν επιτρέπει στους συζύγους να υποβάλουν αγωγή διαζυγίου σε ένα κράτος μέλος του οποίου μόνον ο ένας από τους δύο έχει την ιθαγένεια, ελλείπει άλλου συνδετικού στοιχείου, οι σύζυγοι ενδέχεται να βρεθούν σε μια κατάσταση όπου η μοναδική δυνατότητα που έχουν είναι να προσφύγουν στα δικαστήρια του κράτους μέλους της συνήθους διαμονής τους. Αυτό ενδέχεται υπό ορισμένες συνθήκες να οδηγήσει σε αποτελέσματα τα οποία δεν ανταποκρίνονται στη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη τους.

Παράδειγμα 3: Ζευγάρι Φινλανδού/Σουηδής που μετακομίζει στην Ιρλανδία

Ένα ζευγάρι Φινλανδού/Σουηδής μετακομίζει από τη Στοκχόλμη στο Δουβλίνο όπου τους προσφέρονται ενδιαφέρουσες συνθήκες εργασίας. Ο γάμος τους κλονίζεται και τελικά αποφασίζουν να πάρουν διαζύγιο. Το ζευγάρι θα περίμενε η διαδικασία του διαζυγίου να είναι σχετικά απλή και ταχεία, όπως θα ήταν με βάση το φινλανδικό ή το σουηδικό δίκαιο, εφόσον και οι δύο επιθυμούν το διαζύγιο και δεν έχουν παιδιά. Όμως, με βάση το νέο κανονισμό Βρυξέλλες II, δικαιοδοσία έχουν μόνον τα ιρλανδικά δικαστήρια, τα οποία εφαρμόζουν το ιρλανδικό δίκαιο (“lex fori”) στις διαδικασίες διαζυγίου, ανεξαρτήτως της ιθαγένειας των συζύγων. Ο μόνος τρόπος να διασφαλιστεί η εφαρμογή του σουηδικού ή φινλανδικού δικαίου περί διαζυγίου θα ήταν εάν ένας σύζυγος επέστρεφε στο κράτος μέλος της καταγωγής του/της για διάστημα τουλάχιστον έξι μηνών και τότε να ζητούσε διαζύγιο στη χώρα αυτή. Κανείς από τους δύο συζύγους δεν επιθυμεί ή δεν είναι σε θέση να εγκαταλείψει την εργασία του/της και να φύγει από την Ιρλανδία για έξι μήνες για το σκοπό αυτό. Από την άλλη πλευρά, επιθυμούν να αποφύγουν την εφαρμογή του ιρλανδικού δικαίου περί διαζυγίου, το οποίο απαιτεί τετραετή περίοδο διάστασης για να αποδειχθεί η διάλυση του γάμου. Εκπληθύνονται που οι όροι διαζυγίου άλλαξαν τόσο ριζικά, λόγω της απόφασής τους να μετακομίσουν σε άλλο κράτος μέλος.

2.4. Κίνδυνος δυσχερειών για τους πολίτες της Κοινότητας που ζουν σε τρίτο κράτος

Ενώ οι κανόνες αναγνώρισης του νέου κανονισμού Βρυξέλλες II εφαρμόζονται σε όλες τις αποφάσεις διαζυγίου που εκδίδονται από δικαστήρια κράτους μέλους, οι κανόνες που διέπουν τη διεθνή δικαιοδοσία δεν καλύπτουν όλες τις καταστάσεις. Αυτό ενδέχεται να προκαλέσει δυσχέρειες στους πολίτες της Κοινότητας που ζουν σε τρίτο κράτος. Ενδέχεται να υπάρξουν καταστάσεις όπου δεν θα τυγχάνει εφαρμογής καμία από τις βάσεις δικαιοδοσίας του κανονισμού. Τα δικαστήρια των κρατών μελών σε τέτοιου είδους περιπτώσεις μπορούν να προσφύγουν στους εθνικούς κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας. Πάντως, το γεγονός ότι οι κανόνες αυτοί δεν έχουν εναρμονιστεί μπορεί να οδηγήσει σε καταστάσεις όπου κανένα δικαστήριο εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή αλλού δεν θα έχει αρμοδιότητα να εκδώσει το διαζύγιο ενός ζευγαριού κοινοτικών πολιτών διαφορετικής ιθαγένειας, το οποίο διαμένει σε τρίτο κράτος. Επίσης, εάν εκδοθεί απόφαση διαζυγίου σε τρίτο κράτος, ενδέχεται το ζευγάρι

να αντιμετωπίσει σοβαρές δυσχέρειες για την αναγνώριση του διαζυγίου στα αντίστοιχα κράτη μέλη καταγωγής τους.

Παράδειγμα 4: Ζευγάρι Γερμανίδας/Ολλανδού που ζει σε τρίτο κράτος

Ένα ζευγάρι Γερμανίδας/Ολλανδού ζει σε τρίτο κράτος πολλά χρόνια. Η σχέση τους κλονίζεται και η γερμανίδα σύζυγος θα ήθελε να ζητήσει διαζύγιο, κατά προτίμηση από γερμανικό δικαστήριο. Όμως, δεν μπορεί να υποβάλει αγωγή διαζυγίου στη Γερμανία ή σε άλλο κράτος μέλος. Καμία από τις βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας του νέου κανονισμού Βρυξέλλες II δεν εφαρμόζεται, εφόσον το ζευγάρι δεν έχει συνήθη διαμονή σε κράτος μέλος και οι σύζυγοι δεν έχουν κοινή ιθαγένεια. Στην περίπτωση αυτή, τα δικαστήρια των κρατών μελών δύνανται να προσφύγουν στους εθνικούς τους κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας. Ωστόσο, η γερμανίδα σύζυγος δεν μπορεί να υποβάλει αγωγή διαζυγίου στη Γερμανία με βάση τους γερμανικούς κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας, εφόσον ο ολλανδός σύζυγος δεν μπορεί να εναχθεί στη Γερμανία, παρά μόνο βάσει των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας του άρθρου 6 του κανονισμού, το οποίο προσφέρει κάποια προστασία στους εναγομένους. Η σύζυγος δεν μπορεί να ζητήσει διαζύγιο ούτε στην Ολλανδία, εφόσον το ολλανδικό δίκαιο δεν προβλέπει εθνικούς κανόνες δικαιοδοσίας για τις καταστάσεις αυτές. Κατά συνέπεια, η γερμανίδα σύζυγος δεν είναι σε θέση να ζητήσει διαζύγιο σε κανένα κράτος μέλος. Η μοναδική της ελπίδα είναι να έχουν αρμοδιότητα τα δικαστήρια του τρίτου κράτους. Ακόμη και στην περίπτωση αυτή, ενδέχεται να είναι δύσκολο να αναγνωριστεί στη Γερμανία η απόφαση διαζυγίου που εκδόθηκε στο τρίτο κράτος.

2.5. Κίνδυνος «εσπευσμένης προσφυγής στα δικαστήρια»

Λόγω του κανόνα περί «εκκρεμοδικίας» (βλ. σημείο 3.6.3 του συνημμένου εγγράφου εργασίας) ενδέχεται ο ένας σύζυγος να σπεύσει να υποβάλει αγωγή διαζυγίου πριν από τον άλλο, ώστε να αποκτήσουν δικαιοδοσία τα δικαστήρια άλλου κράτους μέλους («εσπευσμένη προσφυγή στα δικαστήρια»). Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε καταστάσεις όπου ένα πρόσωπο ζητά διαζύγιο σε ένα συγκεκριμένο κράτος μέλος για να επιτύχει κάποιο αποτέλεσμα, για παράδειγμα να παρακάμψει την εφαρμογή μιας συγκεκριμένης νομοθεσίας περί διαζυγίου. Η εσπευσμένη προσφυγή στα δικαστήρια ενδέχεται να έχει αρνητικές συνέπειες για τον εναγόμενο, εάν οδηγεί στην εφαρμογή ενός δικαίου προς το οποίο δεν αισθάνεται στενά συνδεδεμένος/η και το οποίο δεν λαμβάνει υπόψη τα συμφέροντά του/της. Ο κίνδυνος αυτός είναι προφανής στο ακόλουθο παράδειγμα:

Παράδειγμα 5: Πολωνός σύζυγος που μεταβαίνει στη Φινλανδία προς εξεύρεση εργασίας

Ένα ζευγάρι Πολωνών, που έχουν παντρευτεί πριν από είκοσι χρόνια ζουν στην Πολωνία με τα παιδιά τους. Ο σύζυγος δέχεται μία ενδιαφέρουσα προσφορά εργασίας στη Φινλανδία για διάστημα δύο ετών. Το ζευγάρι συμφωνεί ότι ο σύζυγος θα δεχθεί την προσφορά και ότι η σύζυγος θα παραμείνει στην Πολωνία. Μετά από ένα χρόνο, ο σύζυγος γνωστοποιεί στη σύζυγό του ότι επιθυμεί να διαζευχθεί. Γνωρίζει ότι η διαδικασία διαζυγίου με βάση το πολωνικό δίκαιο είναι χρονοβόρα και ότι το δικαστήριο πρέπει να τεκμηριώσει ότι ο γάμος διαλύθηκε ολοκληρωτικά και ανεπανόρθωτα. Ωστόσο, τα φινλανδικά δικαστήρια, βάσει του νέου κανονισμού Βρυξέλλες II, έχουν δικαιοδοσία, εφόσον ο σύζυγος έζησε στη Φινλανδία για διάστημα άνω του ενός έτους. Τα φινλανδικά δικαστήρια εφαρμόζουν το φινλανδικό δίκαιο σε διαδικασίες διαζυγίου σύμφωνα με την αρχή της “lex fori”. Ως αποτέλεσμα, ο

πολωνός σύζυγος μπορεί να επιτύχει την έκδοση διαζυγίου μετά από "περίοδο διασκέψεως" έξι μηνών, παρά τις αντιρρήσεις της συζύγου του. Εφόσον ο σύζυγος επιθυμεί να επιτύχει την έκδοση διαζυγίου όσο το δυνατόν συντομότερα, προσφεύγει αμέσως σε φινλανδικό δικαστήριο, το οποίο εκδίδει την απόφαση διαζυγίου μετά από έξι μήνες, παρά τις έντονες αντιρρήσεις της συζύγου.

Ερώτηση 1: Γνωρίζετε άλλα προβλήματα εκτός από τα αναφερόμενα παραπάνω τα οποία μπορεί να προκύψουν στο πλαίσιο «διεθνών» διαζυγίων;

3. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΛΥΣΕΙΣ

3.1. Διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης

Μία από τις δυνατότητες που υπάρχουν είναι να παραμείνει η κατάσταση αμετάβλητη και να μην προταθεί καμία τροποποίηση της νομοθεσίας. Θα μπορούσαν να προβληθούν τα επιχειρήματα ότι τα προβλήματα που διαπιστώθηκαν δεν είναι αρκετά σοβαρά ή ότι δεν προκύπτουν αρκετά συχνά ώστε να δικαιολογούν δράση της Κοινότητας.

3.2. Εναρμόνιση των κανόνων που διέπουν τη σύγκρουση νόμων

Ένας άλλος τρόπος ρύθμισης του προβλήματος θα μπορούσε να είναι η εναρμόνιση των κανόνων ιδιωτικού διεθνούς δικαίου με βάση ένα σύνολο ομοιόμορφων συνδεδειγμένων στοιχείων. Η λύση αυτή θα είχε το πλεονέκτημα ότι θα παρείχε εγγυήσεις για ασφάλεια δικαίου (παράδειγμα 1). Σε συνάρτηση με το περιεχόμενο των εναρμονισμένων κανόνων, θα μπορούσε επίσης να αυξήσει την ελευθερία των διαδίκων (παράδειγμα 2) και να συμβάλει στην εξεύρεση ικανοποιητικών λύσεων για τους πολίτες (παράδειγμα 3). Τέλος, θα μπορούσε, τουλάχιστον εν μέρει, να μειώσει την ανάγκη για “εσπευσμένη προσφυγή στα δικαστήρια” (παράδειγμα 5), εφόσον οποιοδήποτε επιλαμβανόμενο δικαστήριο θα εφαρμόζε το δίκαιο περί διαζυγίου που θα ορίζεται βάσει κοινών κανόνων.

Τα συνδεδεικμένα στοιχεία πρέπει να εξεταστούν προσεκτικά ώστε να υπάρξουν εγγυήσεις για την ασφάλεια του δικαίου και τη δυνατότητα πρόβλεψης του εφαρμοστέου δικαίου, καθώς επίσης και κάποια ευελιξία. Στόχος είναι να διασφαλιστεί ότι ένα διαζύγιο διέπεται από την έννομη τάξη προς την οποία υπάρχει στενότερος σύνδεσμος. Μπορούν να προβλεφθούν ορισμένα συνδεδεικμένα στοιχεία που συνήθως χρησιμοποιούνται σε διεθνείς πράξεις και σε εθνικές διατάξεις ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, όπως η τελευταία κοινή συνήθης διαμονή των συζύγων, η κοινή ιθαγένεια των συζύγων, η τελευταία κοινή ιθαγένεια, εάν την διατηρεί ένας από τους συζύγους, ή η “lex fori”.

Ερώτηση 2: Είστε υπέρ της εναρμόνισης των κανόνων που διέπουν τη σύγκρουση νόμων; Ποια είναι τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της λύσης αυτής;

Ερώτηση 3: Ποια θα ήταν τα καταλληλότερα συνδεδεικμένα στοιχεία;

Ερώτηση 4: Οι εναρμονισμένοι κανόνες θα πρέπει να περιοριστούν στο διαζύγιο ή να εφαρμοστούν επίσης στο δικαστικό χωρισμό ή την ακύρωση του γάμου;

Ερώτηση 5: Θα πρέπει οι εναρμονισμένοι κανόνες να περιλαμβάνουν μια ρήτρα

δημοσίας τάξεως που θα επιτρέπει στα δικαστήρια να αρνούνται την εφαρμογή αλλοδαπού δικαίου σε ορισμένες περιστάσεις;

3.3. Η παροχή στους συζύγους της δυνατότητας να επιλέγουν το εφαρμοστέο δίκαιο

Άλλη πρόταση θα μπορούσε να είναι να δοθεί στους συζύγους περιορισμένη δυνατότητα να επιλέγουν το εφαρμοστέο δίκαιο σε διαδικασίες διαζυγίου. Η δυνατότητα επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου θα μπορούσε να ενισχύσει την ασφάλεια δικαίου και τη δυνατότητα πρόβλεψης του εφαρμοστέου δικαίου εκ μέρους των συζύγων, ιδίως στην έκδοση διαζυγίων «κοινή συναινέσει». Κάποια ελευθερία των μερών θα μπορούσε επίσης να καταστήσει πιο ευέλικτους τους εφαρμοστέους κανόνες σε σχέση με τους ισχύοντες, οι οποίοι καταρχήν προβλέπουν μία μόνο δυνατή λύση. Τέλος, σε ορισμένες περιπτώσεις θα μπορούσε να διευκολύνει την πρόσβαση στα δικαστήρια. Η λύση αυτή θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη στην περίπτωση που οι σύζυγοι συμφωνούν για το διαζύγιο, όπως το ζευγάρι Πορτογάλου-Ιταλίδας (παράδειγμα 1) και το ζευγάρι των Ιταλών που ζει στη Γερμανία (παράδειγμα 2).

Η αρχή της ελευθερίας επιλογής χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο στις διεθνείς συμβάσεις σχετικά με την επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου στον τομέα του ενοχικού δικαίου, αλλά σε μικρότερο βαθμό στο οικογενειακό δίκαιο. Πάντως υπάρχουν εξαιρέσεις, όπως ο πρόσφατος βελγικός νόμος για το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, που επιτρέπει στους συζύγους να επιλέγουν μεταξύ του δικαίου της ιθαγένειας ενός από τους συζύγους και του βελγικού δικαίου (δηλαδή της “lex fori”).⁶

Το να δοθεί στους διαδίκους απεριόριστη διακριτική ευχέρεια θα είχε ως αποτέλεσμα την εφαρμογή “εξωτικών” δικαίων με τα οποία οι διάδικοι θα είχαν ελάχιστη ή καμία σχέση. Κατά συνέπεια, φαίνεται προτιμότερο να περιοριστεί η επιλογή σε ορισμένα δίκαια προς τα οποία οι σύζυγοι έχουν στενότερο σύνδεσμο (για παράδειγμα, με βάση την ιθαγένεια ενός ή και των δύο συζύγων, την τελευταία κοινή συνήθη διαμονή ή η “lex fori”). Μία δυνατότητα θα ήταν να περιοριστεί η επιλογή στο δίκαιο του κράτους του δικάζοντος δικαστηρίου (“lex fori”) ώστε να μην υποχρεώνονται τα δικαστήρια να εφαρμόζουν αλλοδαπό δίκαιο.

Προφανώς θα πρέπει να μελετηθούν περισσότερο οι λεπτομέρειες αυτής της επιλογής: Θα μπορούσε να απαιτηθεί να εκφράζεται ρητά και γραπτώς κατά την υποβολή της αγωγής διαζυγίου. Επίσης θα πρέπει να εξεταστεί το ενδεχόμενο ειδικών διασφαλίσεων για την προστασία του ενός συζύγου έναντι υπερβολικής πίεσης εκ μέρους του άλλου για την επιλογή ενός συγκεκριμένου δικαίου. Ειδικότερη μελέτη απαιτείται, εάν οι σύζυγοι έχουν παιδιά.

Η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου από τα μέρη προφανώς περιλαμβάνει την επιλογή του ουσιαστικού δικαίου και όχι τους κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου που εφαρμόζει το δικαστήριο που εκδικάζει την υπόθεση διαζυγίου (αποκλεισμός «παραπομπής»). Σε αντίθετη περίπτωση θα μπορούσε να τεθεί σε κίνδυνο ο στόχος της ασφάλειας δικαίου.

Ερώτηση 6: Πρέπει να επιτρέπεται στους διαδίκους να επιλέγουν το εφαρμοστέο δίκαιο; Ποια είναι τα επιχειρήματα υπέρ και κατά μιας τέτοιας λύσης;

Ερώτηση 7: Θα πρέπει η επιλογή να περιορίζεται σε ορισμένα δίκαια; Εάν ναι, ποια

⁶ Άρθρο 55 παράγραφος 2 του «Νόμου περί του κώδικα ιδιωτικού διεθνούς δικαίου» της 16^{ης} Ιουλίου 2004, που δημοσιεύθηκε στις 27.07.2004.

θα ήταν τα κατάλληλα συνδετικά στοιχεία; Θα πρέπει η επιλογή αυτή να περιορίζεται στα δίκαια των κρατών μελών; Θα πρέπει η επιλογή να περιορίζεται στην “lex fori”;

Ερώτηση 8: Η δυνατότητα επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου θα πρέπει να περιοριστεί στο διαζύγιο ή θα μπορούσε να εφαρμοστεί επίσης στο δικαστικό χωρισμό και την ακύρωση του γάμου;

Ερώτηση 9: Ποιες θα πρέπει να είναι οι κατάλληλες τυπικές προϋποθέσεις για τη συμφωνία των μερών σχετικά με την επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου;

3.4. Αναθεώρηση των βάσεων δικαιοδοσίας που περιλαμβάνονται στο άρθρο 3 του κανονισμού 2201/2003

Οι βάσεις δικαιοδοσίας που περιλαμβάνονται στο άρθρο 3 του κανονισμού του Συμβουλίου αριθ. 2201/2003 αρχικά ορίστηκαν για να ανταποκρίνονται σε αναγκαιότητες αντικειμενικού χαρακτήρα και να λαμβάνουν υπόψη τα συμφέροντα των μερών· αποτελούν μια ευέλικτη ρύθμιση προσαρμοσμένη στην κινητικότητα των προσώπων και στις ανάγκες τους, χωρίς να θίγεται η ασφάλεια του δικαίου⁷.

Θα μπορούσε να προβληθεί ο ισχυρισμός ότι οι κανόνες δικαιοδοσίας δεν επιτυγχάνουν απόλυτα τους στόχους αυτούς. Ελλείψει ενιαίων κανόνων για τη σύγκρουση νόμων, η ύπαρξη διαφόρων εναλλακτικών βάσεων δικαιοδοσίας ενδέχεται να οδηγήσει στην εφαρμογή ενός δικαίου προς το οποίο οι σύζυγοι δεν είναι οπωσδήποτε στενότερα συνδεδεμένοι (παράδειγμα 5). Από την άλλη πλευρά, οι βάσεις δικαιοδοσίας ενδέχεται σε ορισμένες περιπτώσεις να μην είναι επαρκώς ευέλικτες ώστε να καλύπτουν τις ανάγκες των προσώπων (παράδειγμα 3).

Μία δυνατότητα θα ήταν η αναθεώρηση των κανόνων δικαιοδοσίας. Πάντως, απαιτείται να εξεταστούν προσεκτικά οι συνέπειες οποιασδήποτε αναθεώρησης. Κατά συνέπεια, ένας περιορισμός των βάσεων δικαιοδοσίας μπορεί να έχει ανεπιθύμητες επιπτώσεις όσον αφορά την ευελιξία και την πρόσβαση στα δικαστήρια, εκτός αν οι διάδικοι έχουν τη δυνατότητα να επιλέγουν το αρμόδιο δικαστήριο (βλ. παρακάτω σημείο 3.6). Από την άλλη πλευρά, η προσθήκη νέων βάσεων δικαιοδοσίας μπορεί να οξύνει το πρόβλημα της έλλειψης ασφάλειας του δικαίου.

Ερώτηση 10: Όπως προκύπτει από την εμπειρία σας, η ύπαρξη διαφόρων βάσεων δικαιοδοσίας μπορεί να οδηγήσει σε “εσπευσμένη προσφυγή στα δικαστήρια”;

Ερώτηση 11: Πιστεύετε ότι οι βάσεις δικαιοδοσίας πρέπει να αναθεωρηθούν; Εάν ναι, ποια θα μπορούσε να είναι η καλύτερη λύση;

⁷

Σημείο 27 της εισηγητικής έκθεσης της Σύμβασης της 28^{ης} Μαΐου 1998 σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές (στην οποία βασίζεται ο κανονισμός Βρυξέλλες II), ΕΕ C 221, της 16.07.1998, σ. 27.

3.5. Αναθεώρηση του κανόνα σχετικά με τις επικουρικές δικαιοδοτικές βάσεις του άρθρου 7 του κανονισμού αριθ. 2201/2003

Ένα άλλο ζήτημα είναι εάν ο κανόνας σχετικά με τις επικουρικές δικαιοδοτικές βάσεις του νέου κανονισμού Βρυξέλλες II θα πρέπει να αναθεωρηθεί. Οι ισχύοντες κανόνες ενδέχεται να οδηγήσουν σε καταστάσεις όπου κανένα δικαστήριο στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή και οπουδήποτε στον κόσμο δεν έχει δικαιοδοσία για την εκδίκαση μιας υπόθεσης διαζυγίου (παράδειγμα 4). Στην περίπτωση που έχει δικαιοδοσία δικαστήριο τρίτου κράτους, η απόφαση διαζυγίου που θα εκδώσει δεν αναγνωρίζεται εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης με βάση το νέο κανονισμό Βρυξέλλες II, αλλά μόνον με βάση το εθνικό δίκαιο ή τις εφαρμοστέες διεθνείς συνθήκες. Αυτό φαίνεται ότι μπορεί να προκαλέσει δυσχέρειες, εάν στη συνέχεια το ζευγάρι θελήσει να αναγνωρίσει το διαζύγιο στις αντίστοιχες χώρες καταγωγής του καθενός.

Ερώτηση 12: Θεωρείτε ότι πρέπει να ενισχυθεί η εναρμόνιση των κανόνων δικαιοδοσίας και ότι το άρθρο 7 του κανονισμού αριθ. 2201/2003 θα πρέπει να καταργηθεί ή τουλάχιστον να περιοριστεί σε υποθέσεις όπου δεν εμπλέκονται πολίτες της ΕΕ; Εάν ναι, τι είδους κανόνες θα είναι αυτοί;

3.6. Η παροχή στους συζύγους της δυνατότητας να επιλέγουν το αρμόδιο δικαστήριο

Μία άλλη λύση θα μπορούσε να συνίσταται στο να επιτραπεί στους συζύγους να συμφωνήσουν σχετικά με το αρμόδιο δικαστήριο σε περίπτωση διαζυγίου ("παρέκταση δικαιοδοσίας"). Το να επιτραπεί στα μέρη να συμφωνήσουν ότι σε περίπτωση υποβολής αγωγής διαζυγίου εκ μέρους τους θα έχει αρμοδιότητα ένα δικαστήριο ή τα δικαστήρια ενός συγκεκριμένου κράτους μέλους, θα μπορούσε να ενισχύσει την ασφάλεια του δικαίου και την ευελιξία· επίσης θα μπορούσε να είναι ιδιαίτερα χρήσιμο στην περίπτωση των διαζυγίων "κοινή συναινέσει".

Η παρέκταση δικαιοδοσίας θα μπορούσε να αποδειχθεί χρήσιμη επίσης σε καταστάσεις όπου οι σύζυγοι δεν είναι σε θέση να προσφύγουν σε δικαστήριο κράτους μέλους βάσει των ισχυόντων κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας, διότι δεν έχουν κοινή ιθαγένεια ή κατοικία. Για παράδειγμα, θα επέτρεπε στο ζευγάρι Σουηδής-Φινλανδού που ζει στην Ιρλανδία να συμφωνήσει ότι ένα φινλανδικό ή ένα σουηδικό δικαστήριο θα έχει αρμοδιότητα για την έκδοση του διαζυγίου τους (παράδειγμα 3). Αντίστοιχα, θα επέτρεπε στο ζευγάρι Γερμανίδας-Ολλανδού που ζει σε τρίτο κράτος να συμφωνήσει για το αρμόδιο δικαστήριο (παράδειγμα 4). Το δικαστήριο που θα οριστεί από τους διαδίκους θα εφαρμόσει το δίκαιο που ορίζεται βάσει των εθνικών του κανόνων για τη σύγκρουση νόμων.

Η δυνατότητα επιλογής του αρμοδίου δικαστηρίου υπάρχει σε διάφορες κοινοτικές πράξεις. Η παρέκταση είναι δυνατή βάσει του άρθρου 23 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 44/2001 του Συμβουλίου. Επίσης, το άρθρο 12 του νέου κανονισμού Βρυξέλλες II προβλέπει μία περιορισμένη δυνατότητα επιλογής του αρμοδίου δικαστηρίου σε θέματα γονικής μέριμνας.

Η παρέκταση δικαιοδοσίας σε υποθέσεις διαζυγίου θα μπορούσε να περιοριστεί σε δικαστήρια των κρατών μελών προς τα οποία οι σύζυγοι έχουν στενό σύνδεσμο, για παράδειγμα δυνάμει της ιθαγένειας ή της κατοικίας ενός από τους συζύγους ή της συνήθους κοινής διαμονής τους. Εάν οι σύζυγοι έχουν παιδιά, θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη διασφάλιση συνοχής των κανόνων αυτών με την παρέκταση αρμοδιότητας που προβλέπεται στο άρθρο 12 του νέου κανονισμού Βρυξέλλες II. Οι λεπτομέρειες και ο χρόνος της επιλογής προφανώς θα πρέπει να εξεταστούν περισσότερο.

Ερώτηση 13: Ποια είναι τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της εισαγωγής μιας πιθανής παρέκτασης δικαιοδοσίας σε υποθέσεις διαζυγίου;

Ερώτηση 14: Η παρέκταση θα περιορίζεται σε ορισμένα δικαστήρια;

Ερώτηση 15: Ποιες θα είναι οι τυπικές προϋποθέσεις για τη συμφωνία των μερών σχετικά με την παρέκταση;

3.7. Εισαγωγή της δυνατότητας παραπομπής μιας υπόθεσης

Όπως αναλύθηκε παραπάνω (σημείο 2.5.), ένας σύζυγος ενδέχεται υπό ορισμένες περιστάσεις, να έχει κίνητρο για να «προσφύγει εσπευσμένα στο δικαστήριο» πριν από τον άλλο σύζυγο. Αυτό, τουλάχιστον εν μέρει, μπορεί να εξηγηθεί από τον κανόνα περί εκκρεμοδικίας που προβλέπεται στο νέο κανονισμό Βρυξέλλες II, ο οποίος επικρίθηκε ως ιδιαίτερα άκαμptos και λόγω του ότι παρέχει κίνητρα στους συζύγους να «κινηθούν πρώτοι». Μία πιθανή λύση θα μπορούσε να είναι η εισαγωγή της δυνατότητας παραπομπής μιας υπόθεσης διαζυγίου, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, προς ένα δικαστήριο άλλου κράτους μέλους. Το άρθρο 15 του νέου κανονισμού Βρυξέλλες II προβλέπει τη δυνατότητα αυτή σε υποθέσεις γονικής μέριμνας.

Παραπομπή μπορεί να προβλεφθεί σε εξαιρετικές περιπτώσεις και υπό αυστηρούς όρους, εάν ο ένας σύζυγος υποβάλει αγωγή διαζυγίου σε ένα κράτος μέλος, αλλά ο εναγόμενος σύζυγος ζητά την παραπομπή της υπόθεσης σε δικαστήριο άλλου κράτους μέλους, με τον ισχυρισμό ότι ο έγγαμος βίος είχε τη βάση του κυρίως στο κράτος αυτό. Για τη διαφύλαξη της ασφάλειας του δικαίου, το "κέντρο βάρους" ενός γάμου θα μπορούσε να καθοριστεί βάσει περιοριστικού καταλόγου συνδετικών στοιχείων, που θα περιλαμβάνει για παράδειγμα την τελευταία κοινή συνήθη διαμονή των συζύγων, εάν ένας σύζυγος εξακολουθεί να ζει εκεί, καθώς επίσης και την κοινή ιθαγένεια των συζύγων.

Οι λεπτομέρειες του ενδεχόμενου μηχανισμού παραπομπής προφανώς θα πρέπει να τύχουν ευρύτερης επεξεργασίας, ώστε να μην προκύψουν ιδίως αδικαιολόγητες καθυστερήσεις. Ενδέχεται να απαιτούνται πρόσθετες διασφαλίσεις, εάν η διαδικασία του διαζυγίου συνδέεται με διαδικασία σχετικά με τη γονική μέριμνα ώστε να εξασφαλισθεί η συνοχή προς τις διατάξεις του άρθρου 15 του νέου κανονισμού Βρυξέλλες II.

Η δυνατότητα παραπομπής μιας υπόθεσης θα μπορούσε να προσφέρει λύση στα προβλήματα που ενδέχεται να προκύψουν όταν ένας σύζυγος υποβάλει μονομερώς αγωγή διαζυγίου παρά τη θέληση του άλλου συζύγου. Για παράδειγμα, θα μπορούσε να επιτρέψει στην Πολωνή σύζυγο που αναφέρεται στο παράδειγμα 5 να ζητήσει από το φινλανδικό δικαστήριο την παραπομπή της υπόθεσης σε πολωνικό δικαστήριο με βάση το γεγονός ότι, εφόσον και οι δύο

σύζυγοι έχουν την πολωνική ιθαγένεια και η Πολωνία ήταν η τελευταία κοινή συνήθης διαμονή των συζύγων, το «κέντρο βάρους» του γάμου βρισκόταν στην Πολωνία.

Ερώτηση 16: Θα μπορούσε να υποβληθεί αίτηση παραπομπής μιας υπόθεσης σε δικαστήριο άλλου κράτους μέλους; Ποια είναι τα επιχειρήματα υπέρ και κατά μιας τέτοιας λύσης;

Ερώτηση 17: Ποια θα ήταν τα συνδετικά στοιχεία για να διαπιστωθεί εάν μια υπόθεση μπορεί να παραπεμφθεί σε άλλο κράτος μέλος;

Ερώτηση 18: Ποιες διασφαλίσεις θα ήταν απαραίτητες για την ασφάλεια του δικαίου και την αποφυγή αδικαιολόγητων καθυστερήσεων;

3.8. Συνδυασμός διαφόρων λύσεων

Οι προτάσεις που περιγράφηκαν παραπάνω αποτελούν παραδείγματα διαφόρων πιθανών λύσεων. Πάντως, καμία από αυτές δεν θα μπορούσε να επιλύσει επιτυχώς όλα τα προβλήματα που περιγράφονται στο κεφάλαιο 2. Συνεπώς, θα μπορούσε να προβλεφθεί ένας συνδυασμός διαφόρων λύσεων.

Για παράδειγμα, οι σύζυγοι θα μπορούν να επιλέξουν το αρμόδιο δικαστήριο με βάση την ιθαγένεια του ενός από τους δύο ή την τελευταία συνήθη διαμονή τους. Επίσης, οι σύζυγοι θα μπορούσαν να επιλέξουν το εφαρμοστέο δίκαιο, ή τουλάχιστον την εφαρμογή της “lex fori”. Με τον συνδυασμό αυτό θα μπορούσε να λυθούν τα προβλήματα που περιγράφονται στα παραδείγματα 1 έως 4 και θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμος σε διαζύγια «κοινή συναινέσει». Για την επίλυση των προβλημάτων που μπορεί να προκύψουν όταν μόνον ο ένας σύζυγος επιθυμεί το διαζύγιο (παράδειγμα 5), μπορεί να προβλεφθεί η εισαγωγή της δυνατότητας παραπομπής μιας υπόθεσης σε άλλο κράτος μέλος.

Ερώτηση 19: Με ποιο συνδυασμό λύσεων, κατά τη γνώμη σας, θα μπορούσαν να αντιμετωπισθούν καλύτερα τα περιγραφέντα προβλήματα;

Ερώτηση 20: Μπορείτε να υποδείξετε οποιαδήποτε άλλη λύση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που περιγράφονται στο κεφάλαιο 2;